

Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2023

I. Úvod

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky predkladá Informatívnu správu o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2023 (ďalej „správa“) na rokovanie vlády Slovenskej republiky, čím plní úlohu č. B.2 stanovenú ministrom práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky uznesením č. 527 z 3. októbra 2012 k Informatívnej správe o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za I. polrok 2012.

Účelom tejto správy je informovať o stave v oblasti vyhľadávania a potierania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za obdobie roka 2023. Informácie uvedené v správe vychádzajú z výsledkov kontrolnej činnosti realizovanej v sledovanom období inšpektorátmi práce. Zistenia za rok 2023 sú prezentované v porovnaní s výsledkami činnosti v predmetnej oblasti za predchádzajúcich päť kalendárnych rokov.

Správa obsahuje aj informácie od orgánov štátnej správy, ktoré pri výkone kontroly nelegálneho zamestnávania spolupracujú s kontrolnými orgánmi, a to Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru a krajských riaditeľstiev Policajného zboru.

II. Východiská vyhľadávania a potierania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania – zmeny v predmetnej oblasti uskutočnené v roku 2023

Kompetencia výkonu kontroly dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania je zverená kontrolným orgánom, ktorými sú inšpektoráty práce. S účinnosťou od 1. januára 2023 došlo zákonom č. 112/2022 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon č. 112/2022 Z. z.“) k zmene v kompetenciách kontrolných orgánov vykonávajúcich kontrolu dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, a to tak, že jediným kontrolným orgánom v tejto oblasti po tomto dátume ostali len inšpektoráty práce, pričom Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej „Ústredie práce“) a úrady práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej „úrad práce alebo úrady práce“) túto kompetenciu stratili.

Zákon č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon č. 5/2004 Z. z.“) upravuje povinnosť pre inšpektorát práce poskytovať Ústrediu práce a úradu práce oznámenie o zistení nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania a zoznam zistených fyzických osôb vykonávajúcich nelegálnu prácu (§ 67 ods. 7). Údaje o zistených prípadoch porušenia zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania sa používajú na účely ďalšieho konania vo veci.

Pojmové vymedzenie nelegálnej práce, nelegálneho zamestnávania, zákazu vykonávania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania a výkonu kontroly obsahuje zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávani a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon č. 82/2005 Z. z.“).

Ďalšiu zmenu týkajúcu sa problematiky nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania predstavuje rozšírenie výnimky z toho, čo sa nepovažuje za porušenie týchto zákazov. Zákonom č. 112/2022 Z. z. bolo schválené jej rozšírenie, pričom po novom sa za nelegálne zamestnávanie nepovažuje situácia, ak pre fyzickú osobu, ktorá je podnikateľom, alebo pre právnickú osobu, ktorá je spoločnosťou s ručením obmedzeným a ktorá má najviac dvoch spoločníkov, ktorí sú príbuznými v priamom rade, súrodencami alebo manželmi, vykonáva prácu príbuzný v priamom rade, súrodenec alebo manžel tejto fyzickej osoby alebo niektorého z týchto spoločníkov, ak tento príbuzný v priamom rade, súrodenec alebo manžel je dôchodkovo poistený, je poberateľom dôchodku podľa osobitných predpisov alebo je žiakom alebo študentom do 26 rokov veku.

Významný vplyv na odhaľovanie nelegálneho zamestnávania mala aj v roku 2023 mimoriadna situácia spojená s hromadným prílevom štátnych príslušníkov tretích krajín na území Slovenskej republiky spôsobená ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny.

Táto situácia mala celospoločenský dosah a nepochybne vplývala aj na výsledky činnosti príslušných kontrolných orgánov v danom období, čo sa prejavilo v nízkom počte štátnych príslušníkov tretích krajín, vo vzťahu ku ktorým došlo k porušovaniu zákazu nelegálneho zamestnávania, najmä nelegálneho zamestnávania spočívajúceho v absentujúcom právnom statuse, ktorý by štátnych príslušníkov tretej krajiny oprávňoval vykonávať na území Slovenskej republiky prácu.

Uvedené bolo nerozlučne spojené s poskytovaním tzv. dočasného útočiska. Vykonávacím rozhodnutím Rady (EÚ) 2022/382 sa aktivoval mechanizmus dočasnej ochrany stanovený v smernici 2001/55/ES¹. Tento mechanizmus poskytuje osobám, ktoré utekajú pred inváziou Ruska na Ukrajinu, jasné právne postavenie hneď po ich príchode do Európskej únie. Kľúčovým aspektom dočasnej ochrany je práve uľahčenie prístupu na trh práce. O poskytovaní dočasného útočiska v podmienkach Slovenskej republiky rozhodla v zmysle uznesenia č. 144 z 28. februára 2022 vláda SR k návrhu na vyhlásenie poskytovania dočasného útočiska podľa § 29 ods. 2 zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon č. 480/2002 Z. z.“) štátnym občanom a občiankam Ukrajiny a ich rodinným príslušníkom.

Z hľadiska vplyvov na problematiku nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania možno poukázať na legislatívne zmeny uskutočnené ešte v roku 2022, ktoré mali aj v roku 2023 výrazný vplyv na počet odhalených prípadov nelegálneho zamestnávania štátnych príslušníkov

¹ Dočasnou ochranou sa na účely smernice 2001/55/ES rozumie postup výnimočného charakteru na to, aby v prípade hromadného prílevu alebo bezprostredne hroziaceho hromadného prílevu vysídlených osôb z tretích krajín, ktoré sa nemôžu vrátiť do svojej krajiny pôvodu, bola takýmto osobám poskytnutá okamžitá a dočasná ochrana, najmä ak existuje riziko, že azylový systém nebude schopný zvládnuť takýto prílev bez nepriaznivých účinkov na jeho efektívne fungovanie, v záujme osôb, ktorých sa to týka a ostatných osôb, ktoré žiadajú o ochranu. Viac na : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0055&from=EN>

tretích krajín. Takou sa ukázala najmä zmena zákona č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej „zákon č. 404/2011 Z. z.“) súvisiaca s platnosťou prechodného pobytu, trvalého pobytu alebo tolerovaného pobytu, ktorá by inak uplynula počas mimoriadnej situácie vyhlásenej v súvislosti s hromadným prílevom cudzincov na územie Slovenskej republiky spôsobeným ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny, ktorá sa predlžuje až do uplynutia dvoch mesiacov od odvolania mimoriadnej situácie. Táto novela však ovplyvnila nielen štátnych príslušníkov a príslušníčky Ukrajiny, ale vzťahovala sa en bloc na všetkých štátnych príslušníkov tretích krajín, teda aj tých, ktorých konflikt na Ukrajine nezasiahol.

Obdobne možno v súvislosti s vyššie uvedenou situáciou poukázať aj na legislatívnu zmenu zákona č. 5/2004 Z. z., najmä zmenu spočívajúcu v predlžovaní platnosti potvrdenia o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta, ktoré zodpovedá vysokokvalifikovanému zamestnaniu, potvrdenia o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta a povolenia na zamestnanie, ktorá by inak uplynula počas mimoriadnej situácie vyhlásenej v súvislosti s hromadným prílevom cudzincov na územie Slovenskej republiky spôsobeným ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny do uplynutia dvoch mesiacov odo dňa odvolania mimoriadnej situácie v súvislosti s konfliktom na Ukrajine.

K zmene v tejto súvislosti došlo aj v ustanovení § 54f zákona č. 480/2002 Z. z., kedy žiadateľ, ktorý je štátnym občanom Ukrajiny alebo rodinným príslušníkom štátneho občana Ukrajiny, môže počas trvania mimoriadnej situácie vyhlásenej v súvislosti s hromadným prílevom cudzincov na územie Slovenskej republiky spôsobeným ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny vstupovať do pracovnoprávneho vzťahu aj pred uplynutím deviatich mesiacov od začatia konania o udelenie azylu. Za rodinného príslušníka štátneho občana Ukrajiny sa na účely prvej vety považuje manžel štátneho občana Ukrajiny a rodič maloletého dieťaťa, ktoré je štátnym občanom Ukrajiny.

Nadalej možno poukázať na legislatívne zmeny súvisiace s pandémiou COVID-19 uskutočnené v roku 2020, ktoré mali aj v roku 2023 vplyv na počet odhalených prípadov nelegálneho zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín, keďže krízová situácia vyhlásená v súvislosti s ochorením COVID-19 pretrvávala do 15. septembra 2023. Za také možno považovať zmeny súvisiace s legalizáciou pobytu tejto skupiny osôb na území Slovenskej republiky počas krízovej situácie spôsobenej ochorením COVID-19. Týka sa to napríklad prípadov automatického predlžovania platnosti prechodného pobytu, trvalého pobytu alebo tolerovaného pobytu, ktorý by inak uplynul počas mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu vyhláseného v súvislosti s ochorením COVID-19, prípadov oprávnenia štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorý legálne vstúpil na územie Slovenskej republiky a nemá udelený pobyt podľa zákona č. 404/2011 Z. z., zdržiavať sa na území Slovenskej republiky až do uplynutia jedného mesiaca od odvolania krízovej situácie a prípadov predĺženia lehôt súvisiacich s pominutím účelu, na ktorý bol štátnemu príslušníkovi tretej krajiny udelený prechodný pobyt.

Nemožno opomenúť ani pokračujúci vplyv zákona č. 294/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, účinného od 1. januára 2018 (ďalej „zákon

č. 294/2017 Z. z.“), ktorým došlo k zmierneniu skutkovej podstaty nelegálneho zamestnávania spočívajúceho v oneskorenom prihlásení zamestnancov do registra poistencov a sporiteľov starobného dôchodkového sporenia Sociálnej poisťovne.

Za nelegálne zamestnávanie sa teda už nepovažuje situácia, kedy zamestnávateľský subjekt prihlási svojho zamestnanca najneskôr do siedmich dní od začatia vykonávania práce, pokiaľ sa u neho v tejto lehote neuskutoční kontrola dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania zo strany kontrolných orgánov.

III. Kontrolná činnosť a zistenia orgánov inšpekcie práce

Výkon inšpekcie práce zameranej na kontrolu dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania bol v roku 2023 realizovaný v rámci:

- plánovaných celoslovenských a krajských úloh, ako aj
- mimoriadnych úloh,
- prešetrovania podaní právnických a fyzických osôb,
- následnej kontroly plnenia nariadených opatrení,
- vyšetrovania udalostí (pracovných úrazov a chorôb z povolania),
- spolupráce s inými orgánmi.

Kontrola osôb nachádzajúcich sa na pracovisku zamestnávateľského subjektu sa realizuje jednak ako samostatný výkon inšpekcie práce zameraný výlučne na kontrolu dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania, ale väčšinou ako súčasť výkonov inšpekcie práce zameraných na dodržiavanie pracovnoprávných predpisov, predpisov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a predpisov upravujúcich oblasť sociálnej legislatívy v doprave.

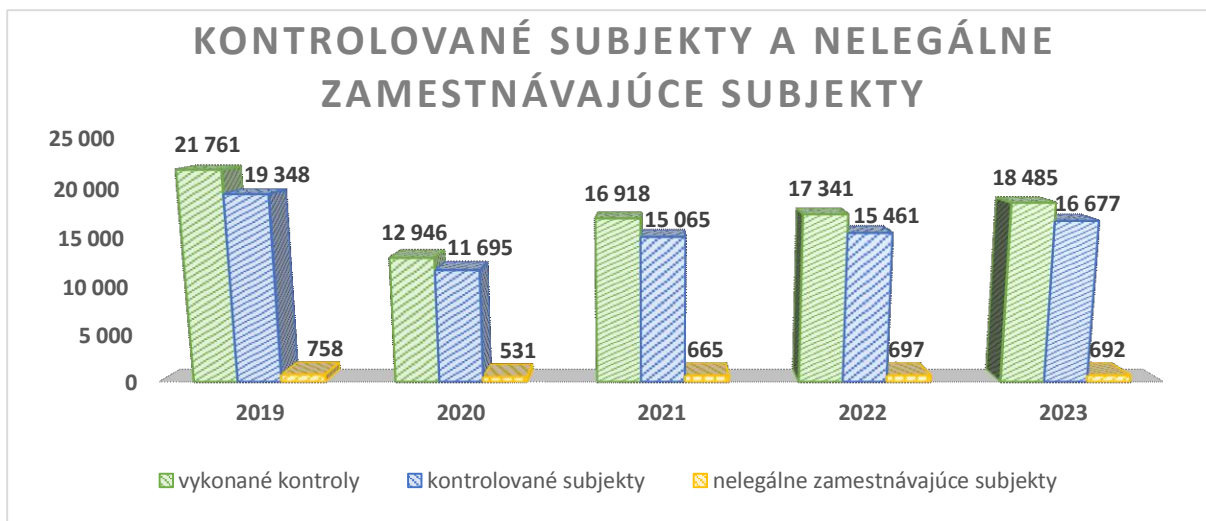
V sústave inšpekcie práce taktiež pôsobia inšpektori práce vykonávajúci prevažne kontrolu dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania, ktorí realizovali svoju činnosť okrem bežného pracovného času aj v popoludňajších a nočných hodinách, počas víkendov a sviatkov.

Zdrojom uvedených údajov sú výstupy z informačného systému ochrany práce (ďalej „ISOP“) podľa stavu platného k 12. januáru 2024.

III.A. Výsledky kontroly

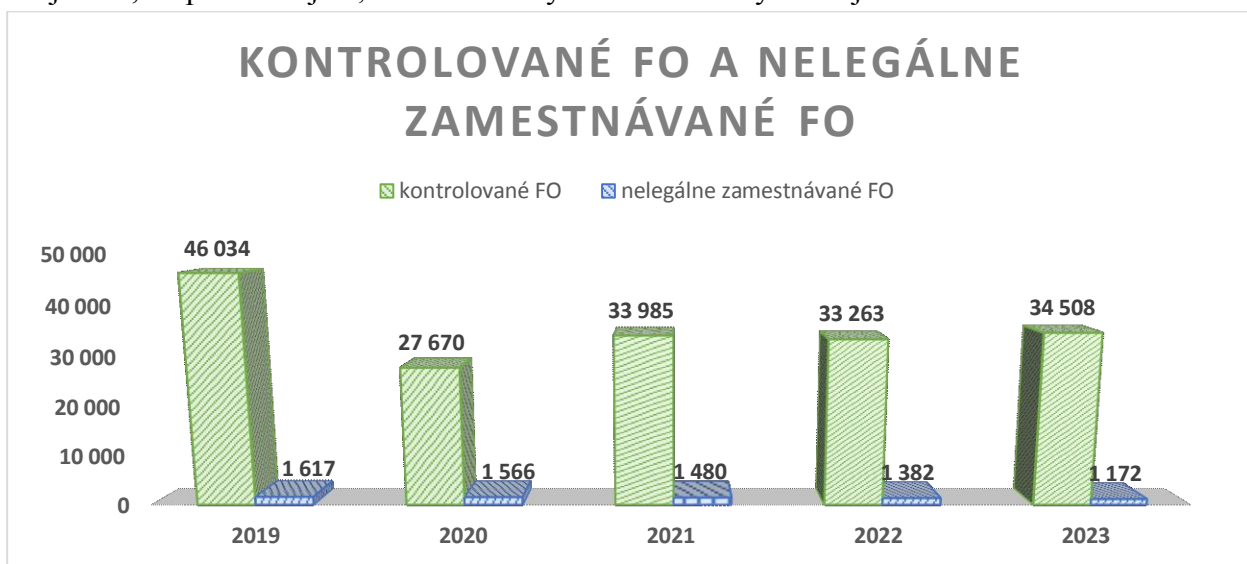
Inšpektoráty práce v roku 2023 vykonali celkovo 18 485 kontrol zameraných na preverenie dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, v rámci ktorých bolo skontrolovaných 16 677 subjektov (právnických osôb a fyzických osôb, ktoré sú podnikateľmi) a 34 508 fyzických osôb vykonávajúcich prácu na pracoviskách kontrolovaných subjektov. Inšpekciami práce bolo odhalených 692 zamestnávateľských subjektov, ktorí porušili zákaz nelegálneho zamestnávania tým, že nelegálne zamestnávali spolu 1 172 fyzických osôb.

Údaje o vykonaných kontrolách dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania a ich výsledkoch za inšpektoráty práce znázorňuje nasledujúci graf.

Graf č. 1

Z počtu skontrolovaných subjektov (16 677) bolo zistené nelegálne zamestnávanie u 692 subjektov, čo predstavuje 4,15 % zo všetkých kontrolovaných subjektov.

Graf č. 2

Zo skontrolovaných 34 508 fyzických osôb bolo zistené nelegálne zamestnávanie 1 172 fyzických osôb, čo predstavuje 3,4 % zo všetkých kontrolovaných osôb.

Počet 1 172 odhalených nelegálne zamestnávaných fyzických osôb zahŕňa 321 nelegálne zamestnávaných žien a 851 nelegálne zamestnávaných mužov. Inšpektoráty práce v roku 2023 zistili 35 prípadov nelegálneho zamestnávania mladistvých fyzických osôb.

Z uvedeného počtu 1 172 odhalených nelegálne zamestnávaných osôb malo až 1 009 osôb štátnu príslušnosť Slovenskej republiky (z toho 254 žien a 755 mužov). Kontrolou bolo zistené nelegálne zamestnávanie 163 fyzických osôb – cudzincov a cudziniiek (príloha k správe – tabuľka č. 2). Do uvedeného počtu nelegálne zamestnávaných cudzincov ISOP započítava tie fyzické osoby, ktoré sú občania Európskej únie, ktoré nie sú štátnymi príslušníkmi Slovenskej republiky, štátnymi príslušníkmi tretej krajiny s povolením na pobyt a štátnymi príslušníkmi

tretej krajiny bez povolenia na pobyt. V počte 163 je zahrnutých 18 občanov členských štátov Európskej únie mužského pohlavia a 145 štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí mali oprávnenie na pobyt (z toho 67 žien a 78 mužov).

Využívanie práce cudzincov v rozpore so zákonom č. 82/2005 Z. z. bolo zistené u občanov niektorých členských krajín Európskej únie. Z týchto najväčší počet tvorili nelegálne zamestnávani občania Poľska (6 občanov), Rumunska (3 občania) a Česka (3 občania), ktorých prácu využívali zamestnávateľské subjekty pôsobiace najmä v odvetví priemyselnej výroby a stavebníctva. Z počtu 145 odhalených prípadov nelegálneho zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín tvorili najväčší počet občania a občianky Ukrajiny (106 osôb) a Srbska (10 osôb), ktorí boli nelegálne zamestnávani najmä zamestnávateľskými subjektmi pôsobiacimi v odvetví stavebníctva a v odvetví administratívnych a podporných služieb (do ktorého patrí aj zamestnávanie agentúrami dočasného zamestnávania). Najčastejšie bolo zistené nelegálne zamestnávanie cudzincov a cudziniiek, ktorí nemali s fyzickou osobou, ktorej prácu využívali, založený pracovnoprávny vzťah alebo štátnozamestnanecký pomer podľa osobitného predpisu, t. j. v predpísanej písomnej forme. Prehľad o počtoch odhalených prípadov nelegálneho zamestnávania cudzincov je uvedený v prílohe k správe – tabuľka č. 3.

Dôležitým ukazovateľom, ktorý dotvára celkový obraz štruktúry nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, je aj počet zistení členený podľa najvýznamnejších rizikových odvetví ekonomických činností. Počty odhalených nelegálne zamestnávanych fyzických osôb boli v absolútnych číslach najvyššie v odvetviach stavebníctvo (431), ubytovacie a stravovacie služby (168) a veľkoobchod a maloobchod (143). Celkový prehľad o počtoch kontrolovaných fyzických osôb a nelegálne zamestnávanych fyzických osôb v členení podľa odvetví ekonomických činností je uvedený v prílohe k správe – tabuľka č. 4.

Zákaz nelegálneho zamestnávania bol porušovaný najviac malými zamestnávateľskými subjektmi s počtom zamestnancov 1 – 9 (príloha k správe – tabuľka č. 5), a to v absolútnych číslach 865 fyzických osôb. Táto skutočnosť bola zistená aj v predchádzajúcich 4 kalendárnych rokoch.

V roku 2023 bol zákaz nelegálneho zamestnávania najviac porušovaný spoločnosťami s ručením obmedzeným (nelegálne zamestnávali 742 fyzických osôb) a fyzickými osobami – podnikateľmi (nelegálne zamestnávali 413 fyzických osôb). Rovnaký trend v porušovaní zákazu nelegálneho zamestnávania, keď zamestnávateľia s uvedenou právnou formou najčastejšie porušovali zákaz nelegálneho zamestnávania, badať aj v predchádzajúcich rokoch (príloha k správe – tabuľka č. 6).

Najvyšší počet nelegálne zamestnávanych fyzických osôb bol odhalený u zamestnávateľských subjektov so sídlom v Bratislavskom kraji (228) a najnižší u zamestnávateľských subjektov so sídlom v Trnavskom kraji (58) (príloha k správe – tabuľka č. 7).

Inšpektoráty práce v roku 2023 zistili nelegálne zamestnávanie 1 172 fyzických osôb, z ktorých 666 vykonávalo pre zamestnávateľský subjekt závislú prácu bez založeného (písomne uzatvoreného) pracovnoprávneho vzťahu. V tejto súvislosti možno uviesť, že inšpektoráty práce v roku 2023 preverovali podozrenia na vykonávanie falošnej samostatnej zárobkovej činnosti, z ktorých sa podarilo preukázať nelegálne zamestnávanie u celkovo 12

zamestnávateľských subjektov a 16 takto zamestnávaných osôb. Z uvedených prípadov inšpektoráty práce uzatvorili v roku 2023 právoplatne 3 prípady, v ktorých uložili pokuty v celkovej sume 12 000 eur.

V 486 prípadoch bolo porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania spôsobené nespĺnením prihlasovacej povinnosti zamestnávateľského subjektu voči Sociálnej poisťovni za súčasnej existencie založeného pracovnoprávneho vzťahu v zmysle novely zákona č. 82/2005 Z. z. účinnej od 1. januára 2018.

Zamestnávanie štátneho príslušníka tretej krajiny, u ktorého neboli splnené podmienky na jeho zamestnanie podľa osobitného predpisu, t. j. nemal vydané povolenie na prechodný pobyt na účely zamestnania alebo povolenie na zamestnanie, resp. nespĺňal stanovené podmienky, bolo zistené v 20 prípadoch. Ide tak o výrazný pokles týchto prípadov nelegálneho zamestnávania oproti stavu pozorovanému v minulých rokoch.

V roku 2023 nebolo zistené nelegálne zamestnanie štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorý by sa zdržiaval na území Slovenskej republiky v rozpore s ustanoveniami zákona č. 404/2011 Z. z. alebo zákona č. 480/2002 Z. z. a ktorý by vykonával závislú prácu (príloha k správe – tabuľka č. 8).

Zohľadňujúc aktuálny stav na pracovnom trhu Slovenskej republiky sa v priebehu roka 2023 uskutočnili 3 mimoriadne úlohy zamerané na kontrolu dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania so zameraním na rizikové odvetvia.

Prvou úlohou bola úloha realizovaná v období od 24. do 30. apríla 2023 a išlo o tzv. výmenu krajov vykonávanú v Bratislavskom a Trnavskom kraji. Ďalšou úlohou bola mimoriadna úloha realizovaná v období od 18. do 24. septembra 2023 na území celého Slovenska so zameraním na odvetvie stravovacích a ubytovacích služieb. Poslednou úlohou bola úloha realizovaná dňa 12. októbra 2023 v Banskobystrickom, Trenčianskom a Žilinskom kraji s osobitným zameraním na kontrolu dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania samostatne zárobkovo činných osôb (falošné živnosti). Úloha bola realizovaná v súčinnosti s Finančnou správou SR.

Tieto úlohy boli čiastočne realizované inšpektorátmi práce v územnom obvode iného inšpektorátu práce v rozsahu písomného poverenia generálnej riaditeľky Národného inšpektorátu práce. Niektoré boli tiež zamerané na kontrolu dodržiavania nelegálneho zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín v súvislosti s ich hromadným prílevom na územie Slovenskej republiky spôsobeným ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny, ako aj na prípady využívania závislej práce štátnych príslušníkov tretích krajín disponujúcich povolením na pobyt za účelom podnikania.

Inšpektoráty práce v roku 2023 nezistili žiadny prípad porušenia zákazu prijatia služby, resp. práce v zmysle § 7b ods. 5 zákona č. 82/2005 Z. z., t. j. služby, resp. práce dodávanej odberateľovi službou subjektom, ktorý nelegálne zamestnával.

Nemožno opomenúť ani prínos fungovania inšpektorátov práce spočívajúci v predchádzaní nelegálnemu zamestnávaniu, čo je prínos celospoločenský, spočívajúci najmä v intenzívnejšej kontrole z hľadiska počtov výkonov a denného času, v ktorom sa kontrola realizuje. Toto preventívne pôsobenie je dosahované šírením informácií o spôsoboch, ako účinne dodržiavať právne predpisy a upozorňovaním na negatívne dôsledky nelegálneho zamestnávania

s priamym ekonomickým dopadom na zamestnávateľské subjekty neporovnateľne finančne náročnejším, ako je finančný efekt využívania nelegálneho zamestnávania.

III. Sankcie

Inšpektoráty práce v roku 2023 právoplatne uložili pokuty za porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania 683 zamestnávateľským subjektom v sume 2 493 700 eur.

Počet právoplatne uložených pokút v roku 2023 (683) ako aj v roku 2022 (683) je rovnaký. Suma právoplatne uložených pokút v roku 2023 (2 493 700 eur) je v porovnaní s rokom 2022 (2 760 000 eur) nižšia o 9,6 %.

Najvyšší počet pokút bol uložený zamestnávateľským subjektom vykonávajúcim svoje činnosti v nasledujúcich odvetviach ekonomických činností: stavebníctvo – 231 pokút v sume 916 000 eur, ubytovacie a stravovacie služby (tzv. HORECA sektor) – 129 pokút v sume 353 500 eur a veľkoobchod a maloobchod – 85 pokút v sume 294 500 eur. Počet uložených pokút v týchto odvetviach čiastočne súvisí s vysokým počtom odhalených subjektov prevažne v rizikových odvetviach (príloha k správe – tabuľka č. 9). V prílohe k správe sú počty a sumy právoplatne uložených pokút uvedené aj za obdobie predchádzajúcich piatich kalendárnych rokov.

Z hľadiska posudzovania počtu právoplatne uložených pokút v súvislosti s veľkosťou zamestnávateľských subjektov určenou počtom zamestnancov bolo najviac pokút uložených zamestnávateľským subjektom s počtom zamestnancov 1 – 9, a to 521 pokút v sume 1 863 900 eur (príloha k správe – tabuľka č. 10). Trend v ukladaní najvyššieho počtu pokút práve tejto skupine zamestnávateľských subjektov, tzv. mikropodnikov, je rovnaký za celé sledované obdobie rokov 2018 až 2023.

Zamestnávateľskými subjektmi, ktorým boli právoplatne uložené pokuty za porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania, boli prevažne spoločnosti s ručením obmedzeným – 432 pokút v sume 1 594 200 eur a fyzické osoby, ktoré sú podnikateľmi – 242 pokút v sume 869 500 eur (príloha k správe – tabuľka č. 11).

IV. Kontrolná činnosť a výsledky kontroly iných orgánov

Inšpektoráty práce spolupracujú pri výkone kontroly dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania s inými orgánmi verejnej moci a s Prezídiom Policajného zboru.

IV.A. Prezídium Policajného zboru SR

Súčinnosť kontroly podnikateľských subjektov zamerané na odhaľovanie prípadov nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania v roku 2023 za Policajný zbor vykonávali príslušníci Úradu hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru a príslušníci jednotlivých krajských riaditeľstiev Policajného zboru.

Úrad hraničnej a cudzineckej polície Prezídia Policajného zboru sa počas kontrol zameriaval predovšetkým na vyhľadávanie štátnych príslušníkov tretích krajín s nelegálnym pobytom

v Slovenskej republike a ďalšie porušovanie ustanovení zákona č. 404/2011 Z. z. a na vyhľadávanie a identifikáciu obetí obchodovania s ľuďmi v zmysle § 179 zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov. Krajské riaditeľstvá Policajného zboru poskytli inšpektorátom práce asistenciu pri vykonávaní kontrol v zmysle § 2 a § 3 zákona č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších predpisov. Keďže útvary Policajného zboru nie sú kontrolným orgánom v zmysle zákona č. 82/2005 Z. z., zistenia porušenia zákazu nelegálneho zamestnávania boli realizované inšpektorátmi práce.

V spolupráci s inšpektorátmi práce skontroloval Policajný zbor celkovo 77 podnikateľských subjektov. V rámci uvedených kontrol, ktoré boli zamerané na dodržiavanie zákazu nelegálneho zamestnávania, kontrolu pobytu cudzincov a odhaľovanie obetí obchodovania s ľuďmi, bolo skontrolovaných celkovo 437 osôb, z toho 266 občanov Slovenskej republiky a 171 cudzincov. Vykonanými kontrolami boli zistené 2 subjekty, ktoré porušili ustanovenia zákona č. 82/2005 Z. z. tým, že nelegálne zamestnávali 2 občanov Slovenskej republiky a 5 cudzincov. Z uvedeného počtu 5 cudzincov išlo o 1 občana Ukrajiny a 4 občanov Moldavska.

V roku 2023 sa Slovenská republika zapojila do rozsiahlych celoeurópskych akčných dní, ktoré boli vykonávané orgánmi činnými v trestnom konaní a boli zamerané na organizované zločinecké skupiny (OCG), ktoré páchajú trestnú činnosť obchodovania s ľuďmi.

V dňoch 10. až 17. júna 2023 sa uskutočnili celoeurópske akčné dni zamerané na odhaľovanie možných obetí obchodovania s ľuďmi za účelom pracovného vykorisťovania. Uvedené celoeurópske akčné dni boli súčasne vykonávané pod záštitou Europolu v 32 štátoch a na kontrolách podnikateľských subjektov sa zúčastnili príslušníci Policajného zboru aj inšpektori práce. V Slovenskej republike sa kontroly vykonávali na celom území, pričom počas kontrol policajti úradu spolu s inšpektormi práce skontrolovali 28 podnikateľských subjektov, a to na miestach, kde je predpoklad, že by sa mohli nachádzať potenciálne obeť pracovného vykorisťovania. Počas kontrol bolo skontrolovaných spolu 213 osôb, z toho 118 cudzincov pochádzajúcich z rôznych krajín, najmä však z Ukrajiny a Vietnamu.

V dňoch 8. až 15. mája 2023 sa uskutočnili celoeurópske akčné dni so zameraním na obchodovanie s ľuďmi na účely sexuálneho vykorisťovania, núteného žobrania a nútenej kriminality. Celoeurópske akčné dni boli súčasne vykonávané pod záštitou Europolu, Interpolu a Frontexu v 46 krajinách (26 členských štátov Európskej Únie a 20 tretích krajín). V Slovenskej republike sa počas celoeurópskych akčných dní vykonali kontroly na celom jej území, pričom príslušníci Policajného zboru spolu s inšpektormi práce skontrolovali 24 podnikateľských subjektov a 468 osôb (z toho 49 cudzincov pochádzajúcich z rôznych krajín, najmä však z Ukrajiny, Macedónska a Thajska). Kontroly boli realizované na miestach kde je predpoklad, že by sa mohli nachádzať potenciálne obeť obchodovania s ľuďmi najmä na účely sexuálneho vykorisťovania, a to napríklad v erotických a masážnych salónoch, ale taktiež na verejných priestranstvách.

Nelegálne zamestnávanie je závažný negatívny spoločensko-ekonomický problém, ktorého súčasťou môže byť aj obchodovanie s ľuďmi za účelom pracovného vykorisťovania. Tento trend je realitou najmä v prípadoch slovenských občanov, ktorí boli v Slovenskej republike naverbovaní na dobre platenú prácu v zahraničí, kde boli následne obchodníkmi s ľuďmi pracovne vykorisťovaní. Peniaze zarobené ich prácou končia v mnohých prípadoch u osôb,

ktoré im zabezpečili vycestovanie zo Slovenskej republiky, ubytovanie v zahraničí a sprostredkovali prácu. V roku 2023 bolo v Slovenskej republike začaté trestné stíhanie pre trestný čin obchodovania s ľuďmi v 20 prípadoch z toho v 2 prípadoch išlo o pracovné vykorisťovanie. V prípadoch vyšetrovaných v roku 2023 bolo národnou jednotkou boja proti nelegálnej migrácii úradu zaznamenaných 39 obetí obchodovania s ľuďmi z toho 4 boli vykorisťovaní pracovne (3 muži, 1 žena). Presný počet občanov Slovenskej republiky pracovne vykorisťovaných v zahraničí však nepoznáme, nakoľko mnohé prípady sú vyšetrované policajnými orgánmi v krajine vykorisťovania.

Počas kontrol podnikateľských subjektov vykonávaných na celom území Slovenskej republiky sa doposiaľ nezistilo, že by boli slovenskí občania alebo cudzinci obdobne pracovne vykorisťovaní pri vykonávaní práce na území Slovenskej republiky.

Všetky vyššie uvedené zistenia Policajného zboru sú zahrnuté v celkových zisteniach kontrolných orgánov podľa zákona č. 82/2005 Z. z.

V. Záver

Kontrola dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania je jednou z priorit orgánov dozoru – inšpektorátov práce.

V roku 2023 inšpektoráty práce vykonali celkovo **18 485** kontrol zameraných na preverenie dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, v rámci ktorých bolo skontrolovaných **16 677** zamestnávateľských subjektov a **34 508** fyzických osôb vykonávajúcich prácu na pracoviskách kontrolovaných zamestnávateľských subjektov. Vykonanými kontrolami bolo odhalených **692** zamestnávateľov, ktorí porušili zákaz nelegálneho zamestnávania tým, že nelegálne zamestnávali **1 172** fyzických osôb. Výsledky činnosti inšpektorátov práce za rok 2023 sú uvedené v prílohe k správe – tabuľka č. 1 v porovnaní so zisteniami v rokoch 2018 až 2022 uskutočnenými inšpektorátmi práce, ale aj úradmi práce a Ústredím práce, ktoré do 31. decembra 2022 disponovali kompetenciou výkonu kontroly dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania.

Zmeny na pracovnom trhu ovplyvnili aj počet odhalených nelegálne zamestnaných fyzických osôb, ktorý je v porovnaní s výsledkami dosiahnutými v predchádzajúcich piatich kalendárnych rokoch najnižší. V roku 2023 bolo odhalených 1 172 nelegálne zamestnaných fyzických osôb, čo predstavuje v porovnaní s výsledkami dosiahnutými v roku 2022 (1 410) pokles o 17 %.

Na predmetnom poklese sa nepochybne podpísal aj pokračujúci vplyv novely zákona č. 294/2017 Z. z. účinnej od 1. januára 2018, ktorou došlo k zmierneniu skutkovej podstaty nelegálneho zamestnávania spočívajúceho v oneskorenom prihlásení zamestnancov do registra poisťencov a sporiteľov starobného dôchodkového sporenia Sociálnej poisťovne, legislatívne zmeny súvisiace s legalizáciou pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín počas krízovej situácie spôsobenej ochorením COVID-19, ale najvýraznejšie práve legislatívne zmeny súvisiace s legalizáciou pobytu štátnych príslušníkov tretích krajín počas krízovej situácie spôsobenej ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny.

V roku 2023 bolo možné tiež pozorovať mierny pokles počtu odhalených nelegálne zamestnávajúcich subjektov oproti roku 2022. Zatiaľ čo v roku 2022 to bolo 719 subjektov, v roku 2023 to bolo 692 subjektov, čo predstavuje medziročný pokles o približne 4 %.

Celkový percentuálny podiel odhalených nelegálne zamestnávaných osôb vzhľadom k celkovému počtu skontrolovaných osôb predstavuje 3,4 % a celkový percentuálny podiel odhalených nelegálne zamestnávajúcich subjektov vzhľadom k celkovému počtu skontrolovaných subjektov predstavuje 4,15 %.

Celkový počet 1 172 nelegálne zamestnávaných fyzických osôb zahŕňa 321 nelegálne zamestnaných žien a 851 nelegálne zamestnaných mužov. Teda z hľadiska rozdelenia odhalených nelegálne zamestnávaných osôb podľa pohlavia bol zistený prevažujúci podiel osôb mužského pohlavia. Podiel mužov tvoril takmer 73 % na celkových zisteniach. V rámci uvedeného počtu bolo zistené nelegálne zamestnávanie celkovo 35 mladistvých osôb. Podrobné údaje o zisteniach nelegálneho zamestnávania fyzických osôb rozdelené podľa pohlavia obsahuje príloha k správe v tabuľke č. 2.

Celkový počet nelegálne zamestnaných osôb tvorilo 18 štátnych príslušníkov členských štátov Európskej únie. Taktiež bolo zistené nelegálne zamestnávanie 145 štátnych príslušníkov tretích krajín s povolením na pobyt v Slovenskej republike, najmä štátnych príslušníkov Ukrajiny (príloha k správe – tabuľka č. 2 a 3). V roku 2023 nebolo zistené porušenie § 2 ods. 3 zákona č. 82/2005 Z. z., t. j. prípad nelegálneho zamestnávania štátneho príslušníka tretej krajiny, ktorý by sa zdržiaval na území Slovenskej republiky v rozpore s osobitným predpisom (zákon č. 404/2011 Z. z., zákon č. 480/2002 Z. z.) a ktorý by vykonával závislú prácu.

Najviac zistených nelegálne zamestnávaných osôb bolo odhalených v odvetví **stavebníctva** (431, čo predstavuje 36,8 % z celkového počtu nelegálne zamestnávaných osôb), v odvetví **ubytovacích a stravovacích služieb** (168, čo predstavuje 14,3 % z celkového počtu nelegálne zamestnávaných osôb) a v odvetví **veľkoobchodu a maloobchodu** (143, čo predstavuje 12,2 % z celkového počtu nelegálne zamestnávaných osôb) (príloha k správe – tabuľka č. 4).

Z hľadiska členenia zamestnávateľských subjektov podľa veľkosti zákaz nelegálneho zamestnávania dlhodobo najviac porušujú zamestnávateľské subjekty s počtom zamestnancov od 1 do 9, tzv. mikropodniky. Počet odhalených prípadov nelegálneho zamestnávania je najvyšší u zamestnávateľských subjektov s právnou formou podnikania spoločnosť s ručením obmedzeným (príloha k správe – tabuľky č. 5 a 6).

Z hľadiska priestorovej lokalizácie počtu prípadov nelegálneho zamestnávania bolo najviac prípadov zistených v Bratislavskom kraji (228), čo predstavuje takmer 19,5 % všetkých zistených prípadov, v Nitrianskom a Prešovskom kraji (po 171), čo predstavuje takmer po 15 % všetkých zistených prípadov a v Košickom kraji (162), čo predstavuje takmer 14 % všetkých zistených prípadov. Podrobné údaje o zisteniach nelegálneho zamestnávania fyzických osôb rozdelené podľa krajov obsahuje príloha k správe v tabuľke č. 7.

Z hľadiska porovnania právoplatne uložených pokút v roku 2023 oproti roku 2022 možno konštatovať, že zatiaľ čo v roku 2023 bolo kontrolnými orgánmi právoplatne uložených 683 pokút v sume 2 493 700 eur, v roku 2022 to bolo rovnako 683 právoplatne uložených pokút v

celkovej sume 2 760 000 eur, čo predstavuje takmer 10 %-ný pokles v sume právoplatne uložených pokút (príloha k správe – tabuľka č. 9 a 10).

Porovnaním celkových výsledkov zisťovania porušovania zákazu nelegálneho zamestnávania s minulým rokom (295 osôb v roku 2022) možno konštatovať významný pokles celkového počtu zistených prípadov nelegálneho zamestnávania štátnych príslušníkov tretích krajín (pokles o takmer 51 % celkového počtu prípadov oproti roku 2022). V roku 2023 tak bol v porovnaní s predchádzajúcimi piatimi rokmi odhalený doposiaľ najnižší podiel štátnych príslušníkov tretích krajín, ktorí v konečnom súčte tvoria takmer 12,4 % všetkých nelegálne zamestnávaných osôb.

Nelegálna práca a nelegálne zamestnávanie predstavuje aj naďalej závažný ekonomický a spoločenský problém, pričom jeho riešenie si vyžaduje sústredené úsilie všetkých zainteresovaných orgánov a inštitúcií.

V roku 2023 sa inšpektoráty práce naďalej stretávali s pomerne novým trendom v nelegálnom zamestnávaní, a to s nelegálnym zamestnávaním štátnych príslušníkov tretích krajín na základe povolení na pobyt za účelom podnikania, ktorí však vykonávajú závislú prácu. Predpokladáme, že je to práve tento fenomén tzv. falošných živností, ktorý sa nielenže podieľa na výraznom poklese počtu štátnych príslušníkov tretích krajín vykonávajúcich prácu v klasických pracovnoprávných vzťahoch, ale aj na poklese zistených prípadov nelegálneho zamestnávania. Uvedeným protiprávnym konaním sa budú orgány inšpekcie práce zaoberať aj v nasledujúcom roku, berúc do úvahy skutočnosť, že takéto špekulatívne činnosti a postupy zamestnávateľských subjektov značne sťažujú možnosti kontrolných orgánov pri preverovaní dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania na území Slovenskej republiky a pri následnom vyvodzovaní zodpovednosti za jeho porušovanie. V tejto súvislosti, s ohľadom na vysokú náročnosť kontrol a následného preukazovania týchto prípadov tiež možno odporúčať prijatie takých legislatívnych opatrení, ktoré dostatočne odradia páchatel'ov tohto protiprávneho konania a zároveň zakotvenie nástrojov, ktoré posilnia pozíciu kontrolných orgánov pri jeho následnom preukazovaní.

Čoraz aktuálnejšou sa v oblasti nelegálneho zamestnávania stáva otázka riešenia tohto problému v kontexte nedeclarovanej práce, prípadne nesprávne alebo neúplne deklarovanej práce, ktorá sa prejavuje napríklad vo forme vyplácania častí miezd na ruku, vedení skutočností nezodpovedajúcich evidencií pracovného času (reálne odpracovaný pracovný čas nezodpovedá obsahu evidencií pracovného času), ako aj nútení zamestnancov k výkonu závislej práce na živnosť. Dôležitým krokom v tejto súvislosti je úzka spolupráca medzi orgánmi inšpekcie práce a Sociálnou poisťovňou. Uvedenými javmi, ktoré sú rovnako negatívne ako existujúce zákonom popísané modely nelegálneho zamestnávania, je potrebné zaoberať sa v celom kontexte ich dopadov na spoločnosť.

Kontrola dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania a vyvodenie zodpovednosti za jeho porušenie plní u právnických osôb a fyzických osôb, ktoré sú podnikateľmi, funkciu individuálnej a generálnej prevencie, čo prispieva k vzniku férového podnikateľského prostredia, v ktorom žiadny z podnikateľov nemôže získať neprímeranú výhodu oproti inému podnikateľovi, napr. tým, že nelegálnym zamestnávaním znižuje svoje

náklady, prípadne pri verejnom obstarávaní môže ponúknuť nižšiu cenu za uskutočnenie zákazky.

Ochranná funkcia pracovného práva je jeho dominantnou funkciou. Je zameraná na ochranu zamestnanca v situáciách, kedy si sám zamestnanec neželá takúto ochranu. Premieta sa do konkrétnych práv zamestnanca, ktorým korešpondujú povinnosti zamestnávateľského subjektu. To neznamena, že zamestnanci nie sú nositeľmi povinností a zamestnávateľské subjekty nemajú žiadne práva, avšak z povahy právnej úpravy vyplýva nepomer medzi právami zamestnanca a zamestnávateľským subjektom. Účelom ochrannej úpravy však nie je stavať zamestnávateľský subjekt do nevýhodného postavenia (napokon pre fungovanie trhu a spoločnosti ako takej sú zamestnávateľské subjekty rovnako dôležité ako zamestnanci), ale vyrovnávanie ekonomicky slabšieho postavenia.

V súvislosti s nelegálnym zamestnávaním je potrebné zdôrazniť, že právna ochrana nelegálne pracujúcich osôb je výrazne znížená. Tieto osoby strácajú právne nároky vyplývajúce z riadneho pracovnoprávneho vzťahu, ako je právo na poskytnutie mzdy, resp. odmeny, dodržiavanie dĺžky pracovného času, dovolenky, stravovania, odškodnenie poškodenia zdravia, poskytnutie osobných ochranných pracovných prostriedkov, práva vyplývajúce zo sociálneho zabezpečenia a podobne. Aj vzhľadom na vyššie uvedené je preto úlohou štátu eliminovať zastieranie tradičných a predovšetkým nevyvážených spôsobov výkonu závislej práce.